

дошкільних закладах (програма з трудового виховання, методичні рекомендації, дидактичні матеріали) / Олена Валентинівна Чеботарьова. –К.:2012.-112с

УДК 376-056.263-053.6]:37.017:177.72.022.1

Рецензент:

Кульбідя С. В.,

доктор педагогічних наук, професор

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ НЕЧУЮЧИХ ПІДЛІТКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ткаченко К. О.

У статті проаналізовано та узагальнено різні підходи до трактування та класифікації цінностей. Визначено основні педагогічні умови формування гуманістичних цінностей нечуючих підлітків у спеціальних загальноосвітніх закладах. Розкрито поняття «гуманізація освіти», «гуманізм», «гуманістичні цінності», «ціннісні орієнтації».

Ключові слова: гуманізація освіти, гуманізм, гуманістичні цінності, ціннісні орієнтації, цінність, нечуючі підлітки.

Формирование гуманистических ценностей глухих подростков: теоретический аспект

В статье проанализированы и обобщены различные подходы к трактовке и классификации ценностей. Определены основные педагогические условия формирования гуманистических ценностей глухих подростков в специальных общеобразовательных учреждениях. Раскрыты понятия «гуманизация образования», «гуманизм», «гуманистические ценности», «ценностные ориентации».

Ключевые слова: гуманизация образования, гуманизм, гуманистические ценности, ценностные ориентации, ценность, глухие подростки.

Formation of humanistic values of deaf adolescents: the theoretical aspect

The paper analyzed and summarized the different approaches to the interpretation and classification of values. The main pedagogical conditions of formation of humanistic values of deaf adolescents in special educational institutions. The notions of “humanization of education”, “humanism”, “humanistic values”, “value orientation”.

Keywords: humanization of education, humanism, humanist values, values, value, deaf adolescents.

Духовне відродження України, оновлення системи освіти та виховання наразі є пріоритетними завданнями нашого суспільства, оскільки воно потребує високодуховних, гуманних особистостей, які будуватимуть морально здорову націю. Тому важливим завданням для вчителів та вихователів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей є формування у них гуманістичних цінностей.

Цінності в житті суспільства є соціально значущими орієнтирами діяльності суб'єктів, одним із чинників історичного розвитку. Вони становлять фундамент культури та слугують для регулювання поведінки членів соціуму. Тому система цінностей особистості має формуватися від самого народження в сім'ї, потім в садочку, школі і т. д.

Як свідчать результати досліджень видатних психологів Л. Божович, Л. Виготського, В. Давидова, Д. Ельконіна, І. Кона, К. Левіна, О. Леонтєва, Ж. Піаже, Д. Фельдштейна та ін., підлітковий вік є найсприятливішим у становленні характеру людини, розкриття її як гуманної особистості. Цей віковий період характеризується відкриттям морально-духовного «Я», пошуком свого місця у житті, можливістю оцінювати мотиви власних рішень і вчинків. Загострена емоційність, пошук ідеалу і себе в цьому ідеалі свідчать про те, що саме цей віковий період є вирішальним у становленні та майбутньому утвердженні морально зрілої особистості. Особливо в цей період вчителі мають залучати вихованців до спільної діяльності, на власному прикладі виховувати у нечуючих дітей такі якості як доброта, совісність, порядність, чесність, повага, любов, співчуття та співпереживання до людей та ін., що в

результати і формують гуманну особистість.

Гуманізація виховного процесу є важливою умовою гармонійного розвитку нечуючої особистості.

Гуманістичне ставлення до дітей охоплює:
педагогічну любов до дітей, зацікавленість в їх долі;
оптимістичну віру в дитину;
співробітництво, майстерність спілкування;
відсутність прямого примусу;
пріоритет позитивного стимулювання;
терпимість до дитячих недоліків [2, с. 74].

Зупинимось детальніше на розкритті таких понять як «гуманізм», «гуманізація освіти», «цінність», «ціннісні орієнтації», «гуманістичні цінності».

Гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людяний) – 1) Система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність. 2) В історичному аспекті – прогресивна течія західноєвропейської культури епохи Відродження, спрямована на утвердження поваги до гідності й розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей.

Гуманізація освіти – центральна складова нового педагогічного мислення, яка передбачає перегляд, переоцінку всіх компонентів педагогічного процесу у світлі їхньої людинотворної функції; означає повагу школи й педагогів до особистості дитини, довіру до неї, прийняття її особистісних цілей, запитів і інтересів; створення максимально сприятливих умов для розкриття й розвитку здібностей і обдарувань дитини, для її повноцінного життя на кожному з вікових етапів, для її самовизначення [4, с. 76].

Цінність – 1) Те, що має певну матеріальну або духовну вартість. 2) Важливість, значущість чогось [6, с. 658].

Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціального розвитку індивіда, його участі в трудовому житті. Виховання людини можна розглядати як керування становленням або зміною ціннісних орієнтацій [4, с. 357].

У науковій літературі існують різні визначення понять «цінність» та «ціннісні орієнтації» та їх класифікацій. Так, В. Тугарінов трактує *цінності* як предмети, речі (у тому числі коштовності, тобто речі, що мають велику ціну), явища природи, суспільні явища, людські вчинки, явища культури (наприклад, твори техніки або мистецтва) [11, с. 259]. Філософ поділяє цінності на дві великі групи: *цінності життя* і *цінності культури*. До першої групи він відносить життя, здоров'я, спілкування з собі подібними. Цінності культури діляться, у свою чергу, на матеріальні, духовні та соціально-політичні. Матеріальні цінності спрямовані на задоволення тілесних потреб людини, духовні – на задоволення потреб її духу, а соціально-політичні – на забезпечення громадського порядку, миру, безпеки, свободи, рівності, справедливості, людяності.

За А. Здравосмирловим, *цінності* – це особливі продукти духовної діяльності людини, в ході якої певним чином перетворюються і демонструються соціальні властивості речей. Тому він зосереджує увагу на моральних цінностях людини і їх значення для суспільства [7, с. 160].

М. Казакіна визначила зміст *ціннісних орієнтацій* як інтерактивне утворення, що характеризує цілісну особистість, її спрямованість, це ціннісне відношення до об'єктивних цінностей суспільства, яке виражається в їх усвідомленні та переживанні як потреб, які мотивують теперішню поведінку та програмують майбутнє. Вона виокремила структурні компоненти ціннісних орієнтацій: *знання* – усвідомлення об'єктивної цінності, *переживання* цієї цінності як потреби, *мотивація* нею теперішньої та прогнозування майбутньої поведінки [9, с. 11].

Австрійський психолог В. Франкл визначає *цінності* як універсалії смислу, які кристалізуються в типових ситуаціях, з якими стикається суспільство або навіть все людство. На його думку, система, яка передається традиціями, і ієрархія цінностей повинні пройти перевірку совістю. Він виділяє такі три основні групи цінностей: 1) цінності творчості; 2) цінності переживання; 3) цінності відношення [12, с. 288].

О. Дробницький охарактеризував *цінність* як форму прояву певного роду відносин між суб'єктом і об'єктом. Він виділив *цінності предметні* (які виступають об'єктами направлених на них потреб) і *суб'єктивні* (цінності свідомості або ціннісні уявлення).

В. Василенко розглядає категорію *цінності* з позиції ставлення до неї суб'єкта і розділяє їх на суспільні та індивідуальні, матеріальні, соціально-політичні, моральні (етичні), естетичні, пізнавальні.

Американський психолог М. Рокіч запропонував визначити *цінності* як «абстрактні ідеї», позитивні чи негативні, не пов'язані з певним об'єктом або ситуацією, що відбивають людські переконання про типи поведінки та переважаючі цілі. Він поділяє цінності на *цінності-цілі* (термальні) і *цінності-засоби* (інструментальні). *Термальні цінності* – це основні цілі людини, які відображають довготривалу життєву перспективу, те, до чого вона прагне зараз і в майбутньому, вони ніби визначають сенс життя особистості, вказують, що для неї є важливим, значущим, цінним. *Інструментальні цінності* відображають засоби, які обираються для досягнення цілей життя, виступають в якості інструмента, з допомогою якого можна реалізувати термальні цінності.

І. Бех особливу увагу звертає на поняття «*особистісні цінності*», яке використовується у психології особистості і пов'язується з освоєнням конкретними індивідами суспільних цінностей, а отже, за ними закріплюється значущість, особистісний смисл для людини певних об'єктів, подій, явищ тощо [1, с. 6].

Класифікація цінностей не є усталеною, вона визначається різними критеріями та умовами. Зі зміною умов цінності можуть переходити з одного виду, з одного ряду значимості в інші. З розвитком суспільства можуть виникати нові цінності, і навпаки, втрачають значимість або взагалі йдуть у небуття колишні цінності.

Виходячи з загальнофілософських, психологічних та педагогічних трактувань значень понять «цінність» та «гуманізм, можна охарактеризувати **гуманістичні цінності** як систему світоглядних орієнтацій особистості, що включає уявлення, переконання, норми та принципи суспільно схвалюваної поведінки.

Базовими гуманістичними цінностями є добро, відповідальність та совість.

Добро ми розглядаємо як морально-етичну категорію, що відображає уявлення глухого підлітка про морально цінне, бажане в природі й суспільній дійсності. Головними критеріями добра є все те, що сприяє саморозкриттю, самореалізації людини, все, що надає смисл людському існуванню.

Відповідальність ми визначаємо як усвідомлення необхідності співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами, переживання людиною покладеного на неї (нею самою або кимось іншим) обов'язку і виявляється у свідомості, характері, почуттях і свободі вибору. Почуття відповідальності реалізується завдяки таким рисам як чесність, совісність, здатність відчувати сором і провину.

Характеризуючи совість, як базову гуманістичну цінність, зазначимо, що вона виявляється у внутрішніх переконаннях людини, оцінюванні нею своїх думок, вчинків, ставлень до інших людей і до себе.

На базі основних гуманістичних цінностей у нечуючих підлітків формуються й інші гуманістичні чесноти, такі як: доброзичливість, уважність, повага, довіра, чуйність, співчуття, співпереживання, тактовність, делікатність, великодушність, милосердя, чесність, справедливість, вимогливість, принциповість, скромність, простота, людяність, працелюбність, почуття власної гідності, самоповага, самокритичність та ін.

Формування у нечуючих підлітків гуманістичних цінностей є невід'ємною частиною педагогічного процесу, здійснюваного вчителем на уроці. Але у цій складній і відповідальній

роботі вихователь школи-інтернату не може стояти осторонь. Вихователь спільно з учителем намагається використовувати позаурочну роботу для розширення та закріплення у дітей навичок і звичок гуманної поведінки, наповнюючи поняття новим змістом.

Цей процес буде ефективним лише за дотримання таких умов:
орієнтація на гуманістичну систему виховання;
забезпечення суб'єкт суб'єктної взаємодії між вчителем і нечуючою дитиною;
навчання та виховання має здійснюватися жестовою мовою, яка є рідною для нечуючих дітей;

подання вчителем власного прикладу гуманної поведінки;
повага до нечуючого підлітка;
терпимість педагога до вчинків дитини;
бачення в дитині особистості;
підтримка та віра в нечуючого підлітка;
реалізація особистісно-орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі;
(забезпечення розвитку і саморозвитку нечуючого підлітка, врахування його індивідуальних особливостей, здібностей та нахилів, розвиток талантів дитини, варіативність навчального матеріалу).

Таким чином, виховання глухих підлітків передбачає міцний зв'язок між формуванням у них гуманістичних цінностей і володінням жестовою мовою як засобом спілкування, розвитку логічного мислення і засвоєння понять. На вчителів і вихователів шкіл для глухих покладається величезна відповідальність за створення і організацію потрібних умов для формування гуманної особистості глухого дитини.

Література:

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посібник / І. Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – С. 6 – 17.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. С. 74 – 76.
3. Василенко В. А. Ценности и ценностные отношения // Проблема ценности в философии. М. – Л.: Наука, 1966. – С. 41 – 49.
4. Гончаренко С. Г. Український педагогічний словник / С. Г. Гончаренко. – К.: «Либідь», 1997. – 375 с.
5. Дробницький О. Г. Некоторые аспекты проблемы ценностей // Проблема ценности в философии. М. – Л.: Наука, 1966. – С. 25 – 40.
6. Загнітко А. П., Шукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова / А. П. Загнітко, І. А. Шукіна. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. – 704 с.
7. Здравосмыслов А. Г. Потребности. Интересы. Ценности / А. Г. Здравосмыслов. – М.: Плитиздат, 1986. – С. 160 – 184.
8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
9. Казакина М. Г. Ценностные ориентации школьников и их формирование в коллективе / Казакина М. Г. – Л.: ЛГПИ, 1989. – 83 с.
10. С. О. Ренке. Цінності і ціннісні орієнтації як предмет психологічних досліджень // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. X., част. 5. – Київ, 2008. – С. 473 – 483.
11. Тугаринов В. П. Избранные философские труды / В. П. Тугаринов. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1988. – 344 с.
12. Франкл В. Основы логотерапии // Человек в поисках смысла. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.